

Patrijzen en agrarisch cultuurland

enige sombere bespiegelingen

Op 23 en 24 februari 1990 werd in Wageningen een symposium gehouden over wel en (vooral) wee van de wilde hoenderachtigen, met name in Nederland. Sprekers uit binnen- en buitenland gaven, vanuit verschillende disciplines, hun visie op dit onderwerp. Namens SOVON hield Rob Bijlsma een voordracht, waarin de resultaten van uitputtende literatuurstudie en recent onderzoek verwerkt werden.

Inmiddels zijn de c. 25 lezingen gepubliceerd in een congresbundel met als volledige titel: *Lumeij J.T. & Hooegeveen Y.R. (red.) 1990. De toekomst van de wilde hoenderachtigen in Nederland. Organisatie Commissie Nederlandse Wilde Hoenders, Amersfoort* (te bestellen door overmaking van f 45,- op giro 231687 t.n.v. KNJV, Amersfoort).

Omdat niet iedereen deze bundel onder ogen zal krijgen, en de verzamelde informatie te belangrijk is om te laten verwaaien, heeft Rob een samenvatting gemaakt van zijn artikel. De thematiek is hierin toegespitst op het lot van de Patrijzen.

Dat het met de broedvogels van het agrarisch cultuurland slecht gaat, zal ondertussen bekend zijn. Veel waarnemers zullen echter nauwelijks beseffen op welke schaal vogelsoorten in aantal en areaal zijn verminderd. De Patrijs vormt een goed voorbeeld. In de 19e eeuw was deze soort zo talrijk, dat het vervoer van Patrijzen van Drenthe naar Amsterdam een economisch steekhoudende reden was om de spoorlijn Assen-Zwolle niet op te heffen. Alleen al in de provincie Groningen werden er in 1853-56 jaarlijks gemiddeld 15.500 geschoten.

Uit de eerste helft van de twintigste eeuw zijn geen cijfers of kwalitatieve uitspraken bekend die aangeven dat de soort sterke aantalschommelingen doormaakte. Wel resulteerde de verplichte omzetting van veel grasland in akkerland in de Tweede Wereldoorlog in een tijdelijke toename, een toename die versterkt werd doordat het particuliere gebruik van vuurwapens in de oorlogsjaren aan beperkingen onderhevig was.

In de jaren vijftig, en vooral in de jaren zestig, werd steeds duidelijker dat de Patrijs drastisch in aantal terugliep. Kwantitatieve informatie uit deze periode is schaars, maar lokaal werden afnames van 40-60% gemeld (ZO-Achterhoek, ZW-Drenthe, Gel-

derse Vallei). Plaatselijk kwam de soort nog met een hoge dichtheid voor, zoals in Zeeuws-Vlaanderen. Over heel Nederland holde de Patrijs echter achteruit. Geen enkel type habitat werd daarbij overgeslagen: gras- en akkerland, heide, uiterwaarden, duinen en "woeste grond". Kleinschalige studies doen vermoeden dat de landelijke achteruitgang in die periode tenminste -let wel: tenminste- 50-60% bedroeg.

In de jaren zeventig en tachtig zette deze afname zich onverminderd voort. Op grond van tientallen lokale studies is aannemelijk dat de Patrijs in dit tijdvak met gemiddeld 75% afnam. Plaatselijk verdween de soort zelfs van het toneel, zoals op de heidevelden van de Veluwe en Drenthe, van de akkers op de Veluwe, uit delen van de uiterwaarden en de Gelderse Vallei.

Het meest realistische scenario laat een afname van 40% zien in 1950-60, van 65% in 1960-70 en van 75% in 1970-90. Dat betekent dat de patrijzenpopulatie anno 1990 nog slechts 4-5% bedraagt van wat er rond de Tweede Wereldoorlog aanwezig was. Uitgaande van momenteel bekende dichtheidscijfers per habitat en regio kan de Nederlandse populatie in 1989-90 op 20.000-25.000 paren worden geschat.

De oorzaken van deze achteruitgang zijn genoegzaam bekend. Groot-schalige veranderingen in de agrarische bedrijfsvoering hebben geleid tot een industrialisering van de landbouw: ruilverkavelingen, diepte-ontwatering, schaalvergroting, mono-cultures, massaal gebruik van insecticiden, herbiciden en grondontsmettingsmiddelen, verwijdering van ruigtes en houtwallen, intensivering van de teelten en overbemesting. Het lijkt wel of er heden ten dage geen landschappelijke ramp te verzinnen is, of hij is al in praktijk gebracht in de landbouw. Niet alleen de Patrijs, maar ook Kwartel, Korhoen, Fazant, Zomertaling, Torenvalk, Kwartelkoning, Kemphaan, Watersnip, Koekoek, Veldleeuwewrik, Paapje, Roodborsttapuit, Grauwe Klauwier, Geelgors, Ortolaan en Grauwe Gors zijn hiervan de dupe geworden. Hun populaties zijn de afgelopen eeuw in Nederland letterlijk gedecimeerd, of nòg sterker

Patrijzen (Elwin van der Kolk).

achteruitgegaan. Met de flora is het nog veel bedroevender gesteld, de bodemfauna zieltoegt, het grondwater bevat alles wat het niet zou moeten bevatten en met de bossen gaat het ondanks schijnbaar positieve geluiden bar slecht.

Bij de besteding van grote sommen geld voor de instandhouding van het Korhoen kunnen trouwens vraagtekens gezet worden. De populatie bestaat alleen nog uit een handjevol vogels, de levensvoorwaarden voor deze soort zijn minimaal, en er is geen zicht op een substantiële verbetering van die omstandigheden. Tegelijkertijd verdwijnen de Patrijzen als sneeuw voor de zon. Deze soort heeft in tegenstelling tot het Korhoen nog levensvatbare populaties en zou doeltreffend beschermd kunnen worden. Blijkbaar wordt eerst gewacht totdat ook Patrijzen met een lantaarntje moeten worden gezocht, voordat tot daadwerkelijke bescherming wordt overgegaan. Hoe ver moet dit alles gaan voordat er wordt opgetreden? Voor de Oosteuropese natuur is het in ieder geval niet te hopen dat de Nederlandse landbouwkennis als zaligmakend wordt binnengehaald: naast overproductie levert dat een nietsontziende landschapsverkrachting op, en maagzweren voor natuurliefhebbers.

Artikelen in de maak

Omdat we ons terdege realiseren, dat verzamelen van gegevens alleen zin heeft indien er iets mee gebeurt, zijn we druk bezig (geweest) met het voorbereiden van artikelen.

Een reconstructie van het voorkomen van de Grauwe Klauwier is aangeboden aan Het Vogeljaar, dat een themanummer over deze soort voorbereidt. Grauwe- en Blauwe Kiekendief worden samen met M. Zijlstra (RIJP) beschreven, terwijl de voorbereiding voor artikelen over Blauwborst en Buidelmees (samen met diverse auteurs) concrete vormen aangenomen heeft.

Hier vragen we aandacht voor een initiatief van Rudi Terlouw en Jan van der Winden. Deze DC'en willen het vroegere en huidige voorkomen van Zwarte Sterns beschrijven. Mensen die over ongepubliceerd materiaal beschikken worden verzocht dit te laten weten. Speciale belangstelling gaat uit naar jarenlang getelde gebieden en ervaringen met het uitleggen van nestvlotjes. Wie heeft nog aanvullingen op het hier gepubliceerde kaartje? Oude en nieuwe gegevens kunnen worden gestuurd naar SOVON, Rijksstraatweg 178, 6573 DG Beek-Ubbergen

Berichten

Vrijwilligers

In de vorige nieuwsbrief werd een vrijwilliger gevraagd voor het op computer intikken van een bestaand manuscript. Hieruit blijkt maar weer hoe dom we bij SOVON zijn wat computers betreft (gelukkig hebben we meer verstand van vogels), want prompt kregen we van diverse kanten te horen dat overtypen in het moderne tijdperk niet meer nodig is: elektronisch scannen is veel gemakkelijker.

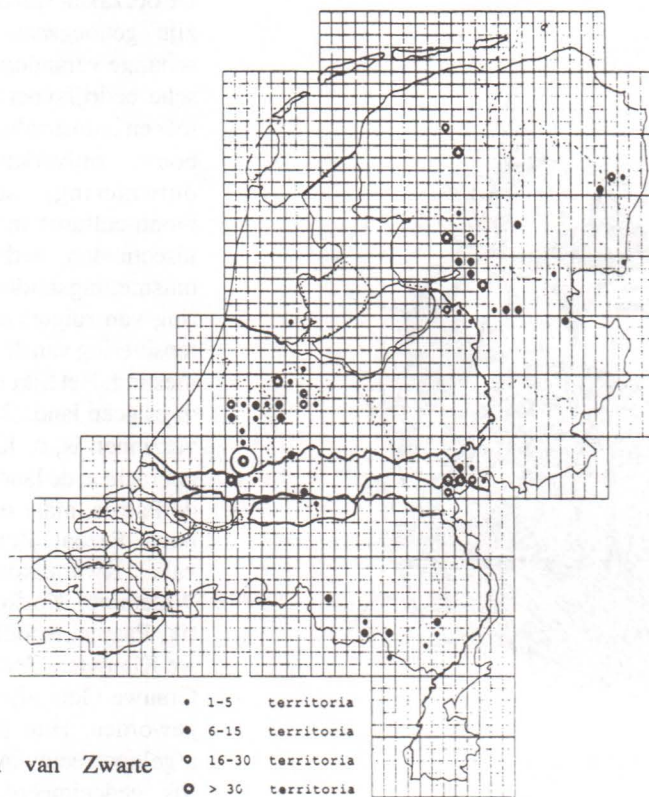
Inmiddels heeft Jacques Schievink dit werkje voor ons uitgevoerd, waarvoor onze hartelijke dank. Ook mag wel worden vermeld dat het ging om een manuscript dat vervaardigd was door mev. A. Brouwer-Heybroek, die een Engelse samenvatting maakte van alle soortteksten in de Atlas van de Nederlandse Vogels. Een prestatie van formaat.

Inmiddels wordt er binnen het kantoor druk geschoven met kasten en archieven om het ruimtegebrek de baas te worden. Er moet het nodige werk gedaan worden, variërend van klusjes binnenshuis tot sjouwen met spullen of inruimen dan wel ordenen van archieven. Daarnaast zijn er altijd wel nuttige werkjes te doen die anders blijven liggen. Mensen (liefst woonachtig omgeving Nijmegen) die zich verdienstelijk kunnen en willen maken, worden vriendelijk verzocht de telefoon te grijpen (08895-43753).

En aan allen die op de vorige oproep reageerden: we waarderen uw enthousiasme zeer!

Natuurgeluiden

De Club voor Natuurgeluiden Registratie (CNR) is een kleine, landelijke vereniging van mensen die geïnteresseerd zijn in het opnemen van natuurgeluiden in de breedste zin van het woord: van de zang van de Nachtegaal tot het kabbelen van een beek of het vallen van een tak. De vereniging houdt zich onder meer bezig met informatie-uitwisseling,

Broedvoorkomen van Zwarte Stern 1989-90.